Универзитет у Београду, Филолошки факултет –
Катедра за неохеленске студије, Београд

DOI 10.5937/kultura1653036E

УДК 821.14'02.09-5 Ликург
821.14'02.09-1

оригиналан научни рад

ЕТИЧКА ФУНКЦИЈА ПЕСНИШТВА У ЛИКУРГОВОЈ БЕСЕДИ ПРОТИВ ЛЕОКРАТА

Сажетак: У својој јединој сачуваној беседи Против Леократа, Ликург на више места цитира стихове Хомера, Тиртаја, Симонида, Еурипида, као и фрагменте стихова непознатих лирских песника у којима проналази своју основну поетску и говорничку инспирацију. Поменути стихови представљају за овог беседника основу за креирање властитог представљају за овог беседника основу за креирање властитог система аргументације и моралних погледа на актуелну друштвено-политичку ситуацију. Наша основна намера је да прикажемо до које мере су цитати из античке грчке поезије били у функцији изражавања Ликургових етичких начела и патриотских осећања према угроженом атинском полису.

Кључне речи: Ликург, Против Леократа, античко грчко песništво, судско беседништво, морал, патриотизам, аргументација

Језик и стил у античкој беседи често су коришћени у сврху доказивања и навођења аргумената у одбрану одређених тврдњи. Према Горгији, реч, тј. *logos* је велики моћник који сасвим сићушним и невидљивим телом извршава најбожанственија дела: може и страх зауставити, и бол уклонити, и радост изазвати и саучешће појачати.¹ Дакле, овде можемо посматрати језик као главно оруђе којим утичемо на

1 Diels (1983), стр. 271.

људску психу и на моћ њеног расуђивања, а све у функцији обезбеђивања успешног исхода судске парнице.² Стога, је основна интенција нашег рада да мало поближе осветлимо функцију хеленског литерарног наслеђа у креирању беседничког језика и стила античких ретора, али и његове улоге у формирању уверљиве аргументације у оквиру неког судског процеса. Ово питање ћемо разрадити и подробније анализирати на примеру атинског ретора Ликурга и његове једине сачуване беседе *Против Леократа*.³

Као посебно реторско средство, Ликург у својој беседи *Против Леократа* наводи одломке из дела појединих античких аутора: Хомера⁴, Еурипида⁵, Тиртаја⁶, Симонида⁷, као и фрагменте непознатих грчких лиричара⁸. Поставља се питање, зашто је Ликург цитирао баш ове грчке песнике? Чини се да је основна нит која повезује поменуте одломке однос појединца према отаџбини, тачније његов снажно испољени патриотизам. Читајући Ликургову беседу стиче се утисак да је она на изванредан начин представљала „манифест“ патриотизма⁹, оличен у безусловној љубави према отаџбини, поштовању култа и традиције предака, где се Ликургова беседа на моменте претварала у моралну проповед и служила као моћно средство изражавања његових мисли, идеја и ставова у погледу тадашње друштвено-политичке ситуације.

Ликургова заокупљеност гномским и етичким елементима хеленског културног наслеђа нас упућује на беседничково дидактичко поимање поезије, али и књижевне прозе тог времена. Кроз његово дело стално провејава дух старе и чувене

2 Свака од ових беседа, поред судског спора, попримала је истовремено и сукоб различитих политичких опција. У класичној Грчкој добијање парнице је истовремено значило и моћно средство постизања политичког успеха и моћи, док је губитак парнице скупо стајао оног ко би је изгубио.

3 Поред наведене беседе, до нас су дошла сведочанства о још петнаест Ликургових беседа, које су сачуване само фрагментарно (Vit. X orat., 843 c; Bibl., cod. 268). Оне нам пружају вредне податке о тадашњим обичајима и ритуалима, као и о појединим сегментима из Ликурговог јавног живота. Поменути фрагменти нам истовремено нуде и вредна етимолошка објашњења за поједине грчке речи или одређене стилске фигуре и изразе (видети: Conomis, N. C. (1961) *Notes on the fragments of Lycurgos*, Clío, No. 39, p. 72-152).

4 Исто, стр. 100.

5 Исто, стр. 128, 151, 152.

6 Исто, стр. 107.

7 Исто, стр. 109.

8 Исто, стр. 92, 132.

9 Albini, U. (1985) Euripide e le pretese della retorica, *La parola del Passato*, No. 15, p. 354-360.

хеленске традиције и врлине (*ἀρετή*), док се Ликургова приврженост сопственом народу и култури огледа такође и у његовој усмерености ка проучавању хеленског песничког наслеђа. У делима Хомера, Есхила, Софокла, Еурипида и Тиртаја, Ликург проналази своју, пре свега, поетску инспирацију, која му служи за изнаглажење и формирање сопственог беседничког израза. Велики утицај у погледу језика и стила Ликург је попримио од стране знаменитих беседника, такође, припадника чувеног атичког беседничког канона, Лисије, Исократа и Демостена. Будући да је четврти век пре Христа у грчкој култури и књижевности сматран веком беседништва, Ликург је као њихов савременик имао прилику да свој језик и стил стално надограђује беседничким умећем тадашњих грчких ретора. Као Платонов ученик, попримио је од овог великог филозофа знатан утицај у погледу лексике и идеја, посебно у домену Платонове политичке филозофије, која је захваљујући Ликурговом беседништву своје отеловљење пронашла управо у атинској судници. Правда (*δίκαια*) и побожност (*εὐσέβεια*) представљали су његово главно опредељење, не само као беседника у судници, већ и као грађанина и политичара у тадашњем јавном животу Атине¹⁰.

Ако се мало шире осврнемо на употребу стихова античких аутора од стране осталих беседника, пре свега, Есхина и Демостена, може се закључити да су их оба ретора обично користила у недостатку валидних доказа за своје тврдње, али и са намером да својој беседи дају један емотиван тон, дакле да на неки начин гану душе слушаца. Ово је било веома важно, будући да судски аудиторијум обично није био довољно правнички образован, па се неретко дешавало да буде више заслепљен лепотом и изражајношћу говора на суду, него да обраћа пажњу на чињенице и веродостојне доказе. Оваква патетичност судског говора је увелико могла да утиче на њихову одлуку, па самим тим и на исход саме парнице.¹¹ Поменути цитати служили су и као одлично средство

10 О Ликурговом јавном животу најпотпуније сведочанство нам пружа Псеудоплутарх (Vit. X orat., 841 a – 844 a). Ликург је иначе важио за веома успешног управника државних финасија и то у периоду од 338. до 326. године пре Христа (видети: Markianos, S. S. (1969) A Note on the administration of Lycurgus, *Roman Greek and Byzantine Studies*, No. 10, p. 325-333; Burke, E. M. (1985) Lycurgian finances, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, No. 39, p. 251-264; Atkinson, J. E. (1981) Macedon and Athenian politics in the period 338 to 323 BC, *Acta Classica*, No. 24, p. 37-48.

11 Ако узмемо у обзир да је судски процес трајао свега један дан и да су судије након изнесених исказа тужитеља и оптуженог морали донети одлуку, тј. пресуду, поставља се питање до које мере је та њихова одлука била веродостојна, будући да тадашња Атина није познавала бележење судских процеса. У вези са тим, поставља се питање шта су судије на

за придобијање наклоности аудиторијума (*captatio benevolentiae*), истовремено оцртавајући однос према поезији, не само од стране говорника, већ и од стране саме публике.¹² Претпоставља се да су беседници пажљиво бирали цитате, наменивши им, пре свега, улогу да утичу на емоције слуша-лаца и подстакну их на размишљање, као и да у недостатку материјалних доказа и сведока, поменуте недостатке у сво-јој аргументацији надоместе управо путем поменутих цита-та. Они су, притом, морали имати строго у виду афинитете и образовну структуру судског аудиторијума.¹³ Квинтилијан такође истиче оправданост цитирања дела лирских песни-ка и трагичара, наводећи да је њихова функција двојака и да подразумева улепшавање властитог говорничког стила и обезбеђивање правних доказа. Тако, он наглашава да упо-треба стихова не треба да покаже беседникову ученост, већ, пре свега, треба да пружи „угодно освежење ушима навик-нутим на озбиљно и сувопарно говорништво форума”.¹⁴

Како бисмо боље схватили функцију античке поезије у бе-седама античких беседника, укратко ћемо се осврнути на основне претпоставке које су довеле до њеног интегрисања у беседнички опус античких ретора. Дела старих грчких пе-сника била су, пре свега, део њиховог образовања, где су се будући беседници превасходно упознавали са стиховима Хо-мера, Хесода, Пиндара, Еурипида и Менаандра.¹⁵ Песничка дела су служила, пре свега, за проучавање стила, аргумента-ције и композиције беседе, тако да су учитељи беседништва били такође и једна врста књижевних критичара тог време-на. Говорници су зато у својим беседама истицали важност изучавања песничког умећа за нечији одгој, али и за културу неког народа уопште. Овде се можемо на-довезати и на Јегеров став који сматра да је формативни ка-луп ране грчке паидеје био Хомер и да се временом та улога проширила на грчку поезију, а потом и на грчку књижевност уопште, где је грчка књижевност у ствари имала друштвену функцију, тј. ангажман. Образовање, по овом аутору, пред-ставља процес обликовања или формирања, док сам циљ

крају могле уопште да запамте од понуђених чињеница и изнесених доказа? Стога, се сматра да је њихова одлука више била ствар тренутка и емоција, него на чињеницама, заснованих и аргументованих доказа.

12 Perlman, S. (1964) Quotations from poetry in Attic orators of the fourth century BC, *American Journal of Philology*, No. 85, p. 156.

13 Roemer, A. (1905) Über den literarisch-aesthetischen Bildungsstand des attischen Publicums, *Abh. Bayer. Ak.*, No. 12, p. 48-49.

14 Kvintilijan, *Obrazovanje govornika*, 1. 8. 10.

15 North, H. (1952) The use of poetry in the training of the ancient orator, *Traditio*, Vol. 8, p. 7; Perlman, S. (1964) Quotations of poetry and attic orators, *American Journal of Philology*, No.135, p. 155-172.

учења има улогу калупа помоћу којег се субјект обликује.¹⁶ Ово становиште нам потврђује и Ликург наводећи притом Хомера као пример (*παράδειγμα*) вредан хвале. Упоређујући законе и песништво, Ликург сматра да „закони због своје краткоће не поучавају већ прописују шта треба радити, док песници подражавају људски живот и одабирају најлепша дела, саветују људе кроз поучавање и доказивање”.¹⁷ Перелман¹⁸ и Норт¹⁹, на пример, функцију поезије у беседништву у великој мери виде као солидну основу за развој речитости и убеђивачке вештине када су у питању ствари од јавног значаја. Ово се поклапа и са Страбоновим ставом да је поезија *πῆν καὶ ἀρχή* беседничког израза.²⁰ Ликург овде, баш као и Платон чији је он био ученик, полази од претпоставке да су законске и формалне норме произашле из норми и обичаја којима се регулисао живот у социјалној заједници. По њима су два грчка термина *νόμος* и *ἔθος* чинили основу постојања грчког полиса. Овим појмовима можемо додати и појам античке *συννοσία*-е, која нам такође у великој мери осветљава саму онтологију грчког полиса.

Иначе, централна тема једине сачуване Ликургове беседе *Против Леократа* јесте осуда овог имућног атинског грађанина због издаје и недостатка патриотизма. Будући да казна за издају још није била законски санкционисана, сама законска норма је била изведена из обичајног понашања у заједници. Овде се налази и део објашњења зашто је цитирање поједних песника било у функцији одређене аргументације као супституције за адекватну законску норму.²¹ Ликург образлаже ову чињеницу на једном месту у својој беседи следећим речима: *А то, што се десило, судије, да за такав преступ није утврђена казна, није због немарности тадашњих законодаваца, већ ураво због тога што се у протеклим временима није десио такав преступ, нити се очекује да ће се десити у будућности...*²² Осим на непотпуност и недостатност закона у погледу кажњавања одређених преступа, Ликург ставља акценат и на нужност његовог

16 Jeger, V. (2007) *Rano hrišćanstvo i grčka paideja*, Beograd: Službeni glasnik, str. 57.

17 Лус, нав. дело, стр. 102.

18 Perlman, S. нав. дело, стр. 158.

19 North, H. нав. дело, стр. 2-4.

20 Strabo, 1. 2. 6.

21 А. Прњат иначе сматра да је Ликургов учитељ Платон предложио аргументовано знање као супституцију религијско обредних техника очишћења душе. Упоредити: Прњат, А. (1995) *Religija i filozofija kao sredstva očišćenja duše*, Religija i razvoj, str. 128-130.

22 Лус., 9, прев. А. Елаковић-Ненадовић.

постојања као опомене (*παράδειγμα*) за оне који се буду усудили да направе сличан преступ²³. Ово нас упућује и на чињеницу да је беседништво осим персуазивне, имало и своју саветодавну функцију. Овде ћемо се кратко задржати на појму *παράδειγμα* код Ликурга који би у његовој семантичкој интерпретацији значио пре свега „пример” али у смислу „узора”, из чега можемо закључити да овај појам код Ликурга има, између осталог, и етичко значење: *А ја овде желим да Вам изнесем неколико примера из прошлости, који Вам могу послужити као узор, како бисте могли боље да расуђујете и о овом и о другим случајевима...*²⁴

На једном месту у својој беседи, Ликург, да би истакао Леократов кукавичлук, наводи пример птица које упркос својој брзини којом их је природа обдарила, ипак не беже у опасности, већ се могу видети како су спремне да настрадају за своје гнездо.²⁵ Том приликом, Ликург наводи јамбе једног непознатог песника који каже, да дивља птица када савије своје гнездо, остаје у њему и не преноси своје младе на неко друго место.²⁶ На слично поређење наилазмо и код Платона: *За државу би заиста била нечувена срамота када би жене биле тако лоше васпитане да не би биле спремне да, као птице које се боре против сваке животиње макар како она јака била, погину за своје младе...*²⁷ Подударност у изношењу ставова о људској храбрости и спремности на одбрану отаџбине, Ликург и Платон изражавају на готово једнак начин. По њима, спасење не треба тражити у бедемима, већ напротив, у људству (*ἄνδρες*) и њиховој храбрости (*ἀνδρεία*).²⁸

Ликург на једном месту у својој беседи цитира Тиртаја, наводећи једну од његових елегија у којој се јасно читује Тиртајево поимање врлине. По Тиртају, највећу врлину представља ратничка храброст. И управо из те ратничке етике се развија стос родољубља, чиме је у великој мери прожета и Ликургова беседа. Значај овог цитата лежи и у томе што је ова елегија сачувана управо захваљујући Ликургу. Она је припадала тзв. *Опоменама* (*ὑποθήκαι δι' ἐλεγίας*). Ликург каже за Тиртаја да је он *певао елегије и оставио их њима да,*

23 Овај термин у значењу опомене Платон користи у својим *Законима* (862 е).

24 Лус. нав. дело, стр. 83, превела А. Елаковић-Ненадовић.

25 Лус. нав. дело, стр. 131-132.

26 Лус. нав. дело, стр. 132

27 Platon, *Zakoni*, 814 b.

28 Упоредити: Renehan, R. F. (1970) The Platonism of Lycurgus, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, No.11, p. 219-231.

слушајући их, буду подстакнути на врлину.²⁹ Ова тврдња је поткрепљена Тиртајевим ставом да заједничко добро за државу и цео народ представља мерило за сваку врлину, што се јасно види из његових стихова које цитира Ликург у својој беседи³⁰:

Живот жртвовати свој и међу ратницима пасти

за свој борећи се дом – дика јунаку је то.

Оставит завичај свој и своје оранице плодне,

*туђ обијати праг, беда највећа је то...*³¹

Може се рећи да се иза Ликургових беседа и Тиртајевих елегија крије подударност у поимању значаја књижевности и уметности као дидактичког средства у образовању грађана, па самим тим и у формирању државе као њихове заједнице. Вернер Јегер у својој *Паидеји* тврди да васпитни етос у поезији представља, у ствари, „произлажење песничког стварања из живота стварне људске заједнице”.³² У својим елегијама Тиртај се управо обраћа свим грађанима, истичући притом важност васпитног карактера свог песничког стваралаштва за све будуће нараштаје. Идеализму и митологији Хомеровог епа, Тиртај супротставља јуначку храброст и пожртвованост за заједницу. Овде јасно запажамо подударност у ставовима између ова два грчка аутора, која произлази управо из подударности датог историјског тренутка, а то је борба за опстанак отаџбине, који је могућ једино удруживањем заједничких снага грађана. Тиртај се у својим елегијама позива на старо предање и традицију, истичући да је Хераклидима Спарту доделио сам Див, а да им је устав прокламовао Аполон и да ни једно ни друго не треба мењати. На сличан став наилазимо и код Ликурга који такође истиче важност поштовања одређених законских норми и заклетви које цитира у својој беседи, а који му служе као средство аргументације.

Као што је цитирао Тиртаја и његове стихове који су послужили као подстицај онима који су се храбро борили код Термопила, тако Ликург готово у истом контексту, цитира Хомера и истиче значај његових стихова који су инспирисали борце у бици код Маратона. Наиме, Ликург наводи сцену из петнаестог певања Хомерове Илијаде³³ у којем Хектор и

29 Лус. нав. дело, стр. 107.

30 Исто.

31 Превео Милош Ђурић.

32 Jeger, V. (1991) *Paideia*, Novi Sad, Književna zajednica Novog Sada, str. 58.

33 Хомер, Илијада, XV, стр. 494-499.

Ајант соколе своје борце: *Хектор је позивајући Тројанце у борбу за отаџбину рекао ово*³⁴:

*Него се заједно бијте код бродова; који год буде
ударен или срушен, те смрт га стигне и удес,
нека умре, јер није срамота кад погине бранећ
завичај свој, ал' жена и дечица остаће за њим
читава, здрави и цело имање, ако Ахејци
оду у лађама својим у очинску вољену земљу.*³⁵

У својој беседи *Против Леократа*, Ликург наводи такође и стихове који припадају Еурипидовој изгубљеној трагедији *Ерехтеј*, у којој Пракситеја жртвује своју најстарију кћерку за добробит и спас отаџбине. Ликург се као и Еурипид, у свом беседништву бавио, између осталог, и питањима морала и религије. За разлику од Еурипида, Ликург не улази у суштинска питања теодикеје и теномије, већ узима богове као нешто што је само по себи дато. Овде се његов став поклапа са Еурипидовим који сматра да богови морају бити мудри, морално чисти и праведни.³⁶ Оно што је такође било заједничко и Ликургу и Еурипиду јесте управо интересовање за старију књижевност, пре свега за хеленско песништво. Ликург наводи Еурипидове стихове као пример (*παράδειγμα*) тј. узор за понашање грађана према отаџбини у моменту њене угрожености:

*Због тога је и праведно, грађани, да неко похвали Еурипида, будући да је он, осим што је добар песник, изабрао овај мит за тему своје драме, верујући да дела оних представљају најлепши пример грађанима, на која треба да се угледају, како би у своје душе усадили љубав према отаџбини.*³⁷

Овај цитат нам потврђује веома важну улогу мита у аргументацији једне беседе, који је често навођен тј. преузимањем управо из дела античких песника.³⁸ Читајући Ликургову беседу не можемо се отети утиску да је цела његова беседа искључиво у служби угроженог полиса и да за овог беседника

34 Лус. нав. дело, стр. 103.

35 Превео Милош Ђурић.

36 Упоредити: Ђурић, М. (1989) *Историја хеленске књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр. 311.

37 Лус. нав. дело, стр. 100.

38 Perlman, S. нав. дело, стр. 158.

реторска стилизација³⁹ не представља естетску самосврху. Еурипид је најчешће цитиран трагички песник и разлози су углавном заједнички. О овоме нам сведочи и Квинтилијан⁴⁰:

*Сигурно и непобитно је једино то да ће много више користи имати од Еурипида они који се спремају за адвокатски позив...Својим стилем он се углавном приближава говорничком стилу, исто тако он је пун дивних сентенција....у говорима и одговорима може стати уз бок свакоме који је на форуму у својству говорника наступио. Најзад у представљању свих врста осећања он заслужује дивљење а нарочито је јак кад изазива сажаљење.*⁴¹

Као одговор на питање, зашто је Ликург одабрао баш ове стихове код Еурипида, можемо навести Квинтилијанову тврдњу да је Еурипидов речник узвишен и достојанствен. Иако би овај цитирани одломак из Еурипидовог *Ерехтеја* могао подразумевати и Ликургов позив на борбу уз својеврсну милитанту ноту, Тандој (V. Tandoi) сматра да Ликург овде у ствари жели да укаже на опасност која лебди над градом и да им овим стиховима жели у ствари усадити страх (*φόβος*) од непријатеља и чежњу за миром која управо произлази из етоса родољубља, односно појма врлине.⁴² Иначе, Ликург грчку реч *φόβος* преводи као „страх” или у слободнијем преводу као „опасност”, што нас наводи на закључак да је Ликург поред цитираних одломака, велику пажњу посветио и одабиру одређене лексике, која је такође била у функцији етосне компоненте беседе. Када смо већ код Ликурговог језичко-стилског израза морамо напоменути да његов израз карактеришу примереност и озбиљност, чему је умногоме допринело богатство и рафинираност тадашњег атичког језика. Посебну пажњу Ликург поклања нијансирању значења речи, али и употреби стилских фигура које су такође у функцији смисленог и сериозног говора, говора који је у служби хеленске *ἀρετή*. Тако Ликург овој речи додаје још једно ново значење, а то је „слава” која је произашла из ратничке храбрости. У том погледу је Ликургов стил многоструко инструктиван и у данашње време.

39 Античка и савремена критика се умногоме разликују у интерпретацији Ликурговог беседничког језика и стила. Тако Дионисије Халикарнашанин наводи да је Ликургова беседничка вештина узвишена и озбиљна, лишена отмености и елегантије стила, али корисна (Dio Chrysost. XVIII, p. 11).

40 Kvintilijan, *Obrazovanje govornika*, 10. 1. 69.

41 Предео П. Пејчиновић.

42 Tandoi, V. (1970) Le donne atenienti che non devono piangere, *Studi italiani di Filologia*, No. 42, p. 175.

Иначе, већина цитата грчких песника налази се у судским парницама: код Ликурга у поменутој беседи *Против Леократа*, потом, код Есхина у његовим трима беседама *Против Тимарха*, *О непоштено извршеном посланству* и *Против Ктесифонта*, као и у Демостеновим двама беседама: *О Вениу* и *О непоштено извршеном посланству*. Постоји и знатна разлика у употреби ових цитата. Код Ликурга су наведени цитати служили као аргументација, али и као моћно средство изражавања личних ставова и моралних начела. Код Есхина је њихова функција била разнородна. Цитирана места су овом беседнику углавном послужила као замена за сведоке и материјалне доказе, или, пак, као једна врста истицања стеченог образовања и говорничких квалитета, тим пре што се Есхин у једном периоду свог живота посветио глуми.⁴³ Са друге стране, Демостен је много опрезнији у употреби цитата. Он их у својим беседама није користио као неко посебно беседничко оруђе, већ, пре свега, као средство изругивања Есхиновим личним ставовима и понашању у судници.

По нашем мишљењу, употреба цитираних одломака у беседама грчких ретора захтева један интердисциплинаран приступ, који подразумева, пре свега, једно дубоко понирање у суштину њиховог беседничког и друштвеног ангажмана. Можемо, стога, закључити да је одабир цитата на неки начин представљао и одабир њиховог заједничког пута којим креће сваки од поменутих беседника у својој намери да што снажније и веродостојније изрази своја лична и морална осећања. Дакле, овде се ради о осмотичком прожимању етичких и естетичких захтева које пред себе постављају антички беседници, а све у сврху истицања њихове ерудиције и формирања властитог система аргументације, као и личног става по питању друштвено-политичке ситуације свога времена.

ЛИТЕРАТУРА:

- Albini, U. (1985) Euripide e le pretese della retorica, *La parola del Passato*, No. 15, p. 354-360.
- Atkinson, J. E. (1981) Macedon and Athenian politics in the period 338 to 323 BC, *Acta Classica*, No. 24, p. 37-48.
- Burke, E. M. (1985) Lysurgian finances, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, No. 39, p. 251-264.
- Ђурић, М. (2003) *Историја хеленске књижевности*, Београд: Дерета.

⁴³ Есхин је као тритагониста био у служби најпознатијих трагеда тог времена, Аристодема и Теодора (упоредити: Ђурић, М. нав. дело, стр. 659).

- Jeger, V. (1991) *Paideia*, Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Jeger, V. (2007) *Rano hrišćanstvo i grčka paideja*, Beograd: Službeni glasnik.
- Kvintilijan (1985) *Obrazovanje govornika* (prev. P. Pejčinović), Sarajevo: Veselin Masleša.
- Licurgo (1966) *Orazione contro Leocrate e frammenti* (trad. Enrica Malcovati), Roma: Tumminelli.
- Markianos, S. S. (1969) A Note on the administration of Lycurgus, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, No. 10, p. 325-333.
- North, H. (1952) The use of poetry in the training of the ancient orator, *Traditio*, Vol. 8, p. 1-33.
- Perlman, S. (1964) Quotations from poetry in Attic orators of the fourth century BC *American Journal of Philology*, No. 85, p. 155-172
- Platon (1990) *Zakoni. Epinomis*, (preveo A. Vilhar), Beograd: BIGZ.
- Prnjat, A. (1995) Religija i filozofija kao sredstva očišćenja duše, *Religija i razvoj*, str. 128-130.
- Renehan, R. F. (1970) The Platonism of Lycurgus, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, No.11, p. 219-231.
- Roemer, A. (1905) Über den literarisch-aesthetischen Bildungsstand des attischen Publicums, *Abh. Bayer. Ak.*, No.12, p. 48-49.
- Хомер (2007) *Илијада* (прев. М. Ђурић), Београд: Дерета.
- Conomis, N. C. (1961) Notes on the fragments of Lycurgus, *Klio*, No. 39, p. 72-152.

Ana S. Elaković-Nenadović

University in Belgrade, Faculty of Philology –
Department for Neohellenic Studies, Belgrade

Abstract

THE ETHICAL FUNCTION OF POETRY IN LYCURGUS' SPEECH AGAINST LEOCRATES

In this paper, on the example of Lycurgus' speech Against Leocrates, we shall discuss the role and the function of quotations from Greek poetry in his forensic oratory. According to some contemporary critics of Lycurgus' work, his rhetoric is a kind of anthology of patriotic attitudes, in which a large part of his defense is based on emphasizing his moral principles rather than presenting precise and formed legal arguments. The basic hypothesis of this research is that Lycurgus' selection of passages chosen from Greek poets were mostly reflection of his own patriotic zeal and true moral beliefs. The aim of our paper is also to inquire into the use of poetry in the orator's education and training but also into his knowledge and appreciation of the rhetoricians and their audience in the polis of Athens.

Key words: *Lycurgus, Against Leocrates, ancient Greek poetry, forensic oratory, morality, patriotism, argumentation*